

Zdá sa tedy, že pokud provozujeme filozofiu, tak se nelze - jak o tom svědčí celé dějiny tohoto oboru - zcela vyhnout metafyzice, či ontologii. Jde jenom o to, o jakou metafyziku se ten či onen myslitel opírá a kolik takové metafyziky je třeba. Zřejmě trochu metafyziky, zvláště pokud se příliš neodchyluje od **common sensa**, nikomu neuškodí. Nelze se tomu prostě ubránit, pokud se kladou otázky, které se nedají empiricky prokázat ani konceptuálně zdůvodnit bez dalších předpokladů, které se nedají bezvadně dokázat, atd.

A pokud se někomu bude zdát, že tato recenze až příliš kriticky posuzovala Pe-regrinovu monografii, o jejíž hodnotě jsem nikdy nepochyboval, pak je třeba uvážit, že byla koncipována spíše z hlediska logického než s ohledem na problematiku formální sémantiky.

Karel Berka

John M. Rist: Stoická filozofie

OIKOYMENH, Praha 1998, 343 s.

Začiatkom leta tohto roku boli všetci záujemcovia o antickú filozofiu mimoriadne potešení vydaním českého prekladu pomerne vyčerpávajúcej monografie *Stoická filozofia* od renomovaného znalca antickej filozofie *Johna M. Rista*. Prekladateľ *Karel Thein* tak sprístupnil českému a slovenskému čitateľovi jednu z ťažiskových prác, ktoré vznikli v tejto oblasti v povojnovom období, pre ktoré je taký príznačný zvýšený záujem o stoickú problematiku.

Napriek tomuto odvážnemu vydavateľskému počinu vydavateľstva OIKOYMENH - najmä ak zväzíme absolútne „netrhový“ charakter knihy - zasvätenejšiemu čitateľovi sa natískajú isté pochybnosti o správnosti výberu danej monografie z pomerne širokej oblasti stoických štúdií. Ristova monografia totiž vyšla vo vydavateľstve *Cambridge University Press* v roku 1969 a v mnohých oblastiach, najmä vzhľadom na dynamiku štúdia stoicizmu v posledných rokoch (spomeňme len práce *Longa*, *Sedleyho*, *Sandbacha* či *Annas* zo sedemdesiatych a osemdesiatych rokov), je prekonaná až mierne zastaraná. Ďalšou nevýhodou tohto diela je skutočnosť, že autor predstavuje stoickú filozofiu na pozadí analýzy pätnástich problémových oblastí tvoriacich jednotlivé kapitoly knihy, pričom výrazne abstrahuje od historicko-filozofických a širších kultúrnych súvislostí, ktoré sú podľa nášho názoru nevyhnutné na hlbšie pochopenie stredného, a najmä neskorého stoicizmu, ktorý tak výrazne pôsobil v rímskom kultúrnom kontexte. Naopak, historici filozofie napriek uvedenému nedostatku ocenia skutočnosť, že autor pri výklade jednotlivých stoických problémov postupuje dôsledne chronologicky, pričom najprv analyzuje problém v ranej stoe (najmä u Zenóna a Chrysippa), potom v strednom stoicizme (u Panaitia a Poseidónia) a napokon rozoberá postoje neskorkej (rímskej) stoy v danej oblasti. Pri takomto postupe výkladu sa však autor len zriedkavo pozastaví pri nejakom historicko-filozofickom alebo širšom historicko-kultúrnom fakte.

Kniha je rozdelená do relatívne samostatných šestnástich kapitol venovaných jednotlivým stoickým problémovým okruhom. Takéto členenie umožňuje čitateľovi čítať práve tú časť, ktorá ho momentálne zaujíma najviac, pričom nemusí preštudovať ostatné kapitoly knihy. V prípade, že je v nich niečo podstatné, čo azda nejako súvisí s preberanou tematikou, autor ho v poznámke upozorní na príslušné miesta v knihe.

V 1. Kapitole, nazvanej *Aristoteles a stoické dobro*, upozorňuje autor na prevkapujúcu súvislosť medzi stoickou etikou a Aristotelovým etickým učením vyloženým v *Etike Nikomachovej*. Autor upozorňuje najmä na nápadnú podobnosť medzi stoickou a Aristotelovou definíciou cnosti (*areté*), ktorá u stoikov aj Aristotela predstavuje stálu dispozíciu istej časti duše.

Druhá a 12. kapitola navzájom úzko súvisia, pretože sa v nich autor jednoznačne prikláňa k monistickej interpretácii psychológie u raných stoikov, ktorí uznávajú len jednu, a to racionálnu mohutnosť duše človeka. Táto skutočnosť je dôležitá pri porovnávaní raného stoicizmu so stredným, kde došlo k výraznému prepracovaniu pôvodnej monistickej psychológie školy do akejsi platónskej či kváziplatónskej podoby, ktorá popri racionálnej mohutnosti priznáva duši aj jej iracionálnu, „pudovú“ stránku. Autor vcelku veľmi správne tuší, že monistický charakter psychológie starých stoikov bude mať rozhodujúci význam pre pochopenie pomerne dokonale prepracovanej teórie slobodného rozhodovania a konania v ranej stoe. Určitým sklamaním pre čitateľa však ostáva skutočnosť, že spomenutej veľmi zaujímavej problematike slobody u starých stoikov a tiež niektorým príbuzným oblastiam (napr. stoickej teórii príčin) sa autor v príslušných kapitolách (ide o kapitoly *Osud a nutnosť* a *Vedění a chění*) venuje len veľmi „jetmo“.

Z hľadiska historicko-filozofického prístupu k analýze problému je azda najvyčerpávajúcejšia 4. kapitola, v ktorej sa autor zaoberá mimoriadne závažnou kapitolou dejín antickej filozofie - vzťahom stoicizmu a kynizmu. Čitateľ tu nájde naozaj prenikavé a textovo podložené porovnania oboch škôl. Spomeňme len ich odlišné analyzované postoje k povahe cnosti, slobody, spoločenskému životu či radikálne odlišný postoj oboch škôl k hodnote tzv. indiferentných vecí. Práve túto kapitolku považujem za jednu z najvydarenejších z celej knihy; azda preto, že ozrejmuje úplné počiatky stoicizmu, ktorého dôležitým myšienkovým prameňom - najmä v oblasti etického učenia - bola práve sokratovská škola kynikov.

Desiata a 11. kapitola prinášajú pomerne podrobný výklad o menej známom období tzv. stredného stoicizmu predstavovaného filozofmi Panaitiom a Poseidóniom. Autor tu systematicky preberá jednotlivé oblasti stoickej náuky (fyzika, psychológia, etika) v ich značne modifikovanej podobe u spomínaných predstaviteľov strednej stoy. Zaujímavé je autorovo zistenie, že mladší Poseidónios sa v mnohých oblastiach (napr. v astrológii a problematike veštenia či v názore na stoickú *ekpyrózu*) odchyľuje od svojho neortodoxného učiteľa Panaitia a prinavracia sa tak k mnohým tradičným názorom starej stoy. Obe kapitoly sú cenné najmä preto, že do rímskeho kultúrneho okruhu (napr. k Cicerónovi) sa dostávala stoická náuka priamo predovšetkým v podobe filozofických názorov strednej stoy; spomeňme len úzky vzťah Panaitia z Rodu k známemu Scipionovmu krúžku vzdelaných Rimanov v 2. str. pred Kr. Žiaľ

ani týmto významným širším kultúrnym súvislostiam nevenuje autor takmer žiadnu pozornosť.

Ristovu monografiu možno považovať za naozaj serióznu vedeckú príručku, najmä spôsobom spracovania. Jej veľkou prednosťou je totiž bohatý poznámkový aparát, ktorý upozorňuje čitateľa na množstvo cenných odkazov v sekundárnej (dnes, pravda, zväčša zastaranej) literatúre. Treba oceniť skutočnosť, že autor s úplnou samozrejmosťou zakotvuje takmer všetky svoje zistenia v pramennom materiáli, čo by pri serióznejšej vedeckej práci malo byť bezvýnimčným pravidlom. O vedeckej fundovanosti textu svedčí aj to, že grécke termíny sa popri latinizovanej podobe či preklade uvádzajú aj vo svojej originálnej starogréckej či latinskej podobe. Nie je zriedkavosťou, keď autor najmä pri ťažko interpretovateľných fragmentoch uvedie celú problematickú pasáž v starogréckom či latinskom origináli s podrobným výkladom danej problematiky.

Napokon treba oceniť aj neľahkú prácu prekladateľa *K. Theina*, ktorý prekladal dielo s ozajstnou znalosťou odbornej problematiky. S veľkou dôslednosťou sa pri prekladaní gréckych a latinských pasáží pridržiava existujúcich národných prekladov a čitateľa upozorňuje všade tam, kde sa od nich odchyľuje. Cenné sú aj prekladateľove odkazy na mladšiu bibliografiu k jednotlivým tematickým okruhom.

Rýchlejšej orientácii v diele pomáha stručný register, ktorý obsahuje aj filozofické termíny v ich originálnej jazykovej podobe. Dielo je doplnené pomerne rozsiahlou bibliografiou, ku ktorej je pripojený *Dodatek k bibliografii*, kde čitateľ nájde aj novšie diela zo stoickej problematiky. Za bibliografiou je uvedený zoznam českých a slovenských prekladov antických diel citovaných v štúdiu.

Ristova štúdia je bezpochyby najkomplexnejšou monografiou o stoickej problematike prístupnou v češtine a slovenčine. Napriek niektorým jej nevýhodám (najmä jej „úctyhodný“ vek či nehistorický spôsob výkladu) ostáva príručkou, v ktorej nájde nejedno spoľahlivé poučenie nielen laický čitateľ.

Andrej Kalaš

GEORGE EDWARD MOORE, ETIKA, PREŠOV, 1999, 121 s.

Metaetika napriek tomu, že patrí k najvýznamnejším smerom etiky 20. storočia, nie je na Slovensku veľmi známa. Nie je to vôbec udivujúce vzhľadom na literatúru z oblasti metaetiky, ktorá existuje, alebo lepšie povedané, neexistuje na našom knižnom trhu. Slovenský čitateľ preto iste len uvíta preklad jednej z najvýznamnejších Moorových prác v oblasti etiky *Etika*.

George Edward Moore sa považuje za zakladateľa metaetiky, ktorej vznik sa spája s vydaním jeho práce *Principia ethica* v roku 1903. Moore sa tu snažil položiť základy „každej budúcej etiky, ktorá sa bude môcť stať vedou“. Táto etapa vývoja jeho etických názorov sa označuje ako kriticko-metaetická. V ďalšej etape - utilitaristickej - podáva Moore svoj vlastný utilitaristický etický systém a viaže sa na prácu